

Kees Zandvliet, *De wereld van de familie Blaeu* (Zutphen: Walburg Pers, 2023, 381 pp., ISBN 9789462499416).

Blaeu is een naam als een klok, niet alleen voor kaart- en boekhistorici. Ook het bredere publiek kent Blaeu: de *Atlas Maior* van Joan Blaeu maakt deel uit van de *Canon van Nederland*, diezelfde Joan was betrokken bij de aanleg van de vloerkaarten in de Burgerzaal van het Paleis op de Dam, waarvan de sterrenkaart is gebaseerd op werk van zijn vader Willem Jansz. Blaeu, wandkaarten van de Blaeus sieren interieurs op de schilderijen van tijdgenoot Johannes Vermeer. Over deze en andere cartografische producten en activiteiten is al heel veel gepubliceerd.

Maar de Blaeus waren veel meer dan louter kaartenmakers en -uitgevers. In haar boek *Koopman in kennis* uit 2014 belichtte Djoeke van Netten de niet-cartografische activiteiten van Willem Jansz. Blaeu en nu slaat Kees Zandvliet met *De wereld van de familie Blaeu* een zelfde weg in. In het boek staan namelijk de familie en haar netwerk centraal. Het telt vier hoofdstukken, waarvan de eerste drie ingaan op de afkomst, activiteiten, carrières, familiale verwantschappen en netwerken van achtereenvolgens Willem Jansz. Blaeu, zijn zoon Joan Blaeu en diens dochters en zonen. Uiteraard komen de cartografische activiteiten van de Blaeus ruimschoots aan bod, maar evengoed lezen we over vastgoedoperaties, geboortes, huwelijken en overlijdens, boedelafwikkelingen, geldtransacties, investeringen, samenwerkingsverbanden, ruzies, kunstzin, bestuurlijke carrières, culturele aspiraties, scholing, ossenvetmesterijen, liefdadigheid, reizen, religieuze overtuigingen, lofdichten, grafschriften, sociale mobiliteit, en zo veel meer.

Eigenlijk zijn de Blaeus niet het hoofdonderwerp van het boek. Zoals de titel het treffend aangeeft, draait het om de wereld van de familie Blaeu. Centraal staan hun vele dichte en verre familieleden, vrienden en netwerken en de plekken waar al deze mensen actief waren, zowel binnen als buiten de Republiek, zowel in de steden als op het platteland. Voor het eerst wordt dat bijzonder brede sociale netwerk en ruimtelijk kader op panoramische wijze in beeld gebracht. Aangezien er geen familie- of bedrijfsarchief van de Blaeus is bewaard en de beschikbare informatie is verspreid over diverse bronnen en publicaties, heeft Zandvliet een huzarenstuk geleverd door dat alles bijeen te brengen en in tekst, beeld en bijlagen voor te schotelen aan de lezer. Maar in de kracht schuilt ook de zwakte: het gaat wel eens duizelen wanneer een zoveelste verwantschap of relatie minutieus uit de doeken wordt gedaan – om die reden zijn de uitgebreide genealogische bijlage en index geen overbodige luxe.

De impliciete conclusie van het boek is dat de familie Blaeu moeilijk valt te reduceren tot haar twee bekendste telgen, Willem Jansz. en Joan Blaeu. Vanuit het heden beschouwd blijkt de wereld van de familie Blaeu een zeer grote en complexe doolhof waarin men snel de weg kwijtraakt. De Griekse mythologie leert dat een draad wonderen kan doen, maar die ontbreekt soms in het boek, bijvoorbeeld wanneer er te diep wordt ingegaan op families of netwerken van familieleden of vrienden. Een van de vele voorbeelden is de uitweiding over de schilderijenverzameling, Italiëreis en studie van Pieter Claesz. Codde, schoonvader van Cornelis Blaeu (één van de zonen van Willem Jansz. Blaeu). Voor de rest van het boek blijkt deze Codde niet echt relevant, dus het is onduidelijk waarom deze ex-cursus hier noodzakelijk is. Ook raakt de lezer soms de draad kwijt omdat het betoog tegelijkertijd chronologisch, thematisch en genealogisch is opgevat. Dat zien we, bijvoorbeeld, in de paragraaf ‘De *Atlas Maior* en de stedenboeken van Italië’, waarin terloops ook het bezoek van Simon Pauli aan Blaeu, de studies, reizen en huwelijken van Willem en Pieter Blaeu of Joan Blaeus terugtrekking uit de boekwinkel aan bod komen.

Hoewel Zandvliet enkele keren aangeeft dat hij de familie Blaeu vanuit haar eigen tijd heeft benaderd, legt hij terecht ook enkele actuele klemtonen en schenkt hij aandacht aan hiaten in het onderzoek en de kennis. Waar het bronnenmateriaal het toelaat, gaat hij in op de levens en activiteiten van de vrouwelijke familieleden (o.a. Geertruit Vermeulen, Anna Maria Soetens) en connecties (o.a. Katharina Lescaille, Susanna Veselaer). En hoewel vooral de vele verwezenlijkingen van de familie centraal staan, laat Zandvliet niet na om ook mislukkingen, schaduwkanten en onenigheden te signaleren. Hij wijst meermaals op de naijver die Joan Blaeu heeft opgewekt bij een reeks Amsterdamse bestuurders en concurrenten en wijdt een hele paragraaf aan ‘zwart schaap’ Willem II Blaeu en ‘beunhaas’ Willem III Blaeu, die een deel van het familiekapitaal hebben verbrast. In het boek wordt ook heel kort ingegaan op de betrokkenheid van de Blaeus bij de koloniale ondernemingen. In het besluit suggereert Zandvliet dat de Blaeus ‘het excessieve geweld onder Coen’ wellicht veroordeeld hebben, al geeft hij eveneens grif toe dat er ‘van scrupules ten aanzien van slavernij overzee [...] bij Blaeu niets te merken [is]’ (299).

Al bij al bevestigt het boek de grote lijnen van de op- en neergang van het uitgeversbedrijf Blaeu. Zandvliet stelt dat de opmerkelijke opgang van Willem Jansz. Blaeu begin zeventiende eeuw te danken is aan het overlijden van concurrenten, de economische opgang van Amsterdam, de banden met de invloedrijke familie Hooft en de zorg voor een gezin met vijf kinderen, maar de precieze mechanismen blijven – wellicht omwille van een gebrek aan bronnen – onduidelijk. Het kan bijna niet anders of Blaeu beschikte over een grote financiële *backup* die hem toeliet enkele koerswijzigingen met de bijhorende risico’s te maken. Een neergang van de familie Blaeu is er eigenlijk niet geweest, zo laat Zandvliet goed zien. Er kwam uiteraard een serieuze dip omstreeks 1672-1673, toen een brede coalitie de oorlog

aan de Republiek verklaarde, Joan Blaeu uit de Amsterdamse vroedschap werd geweerd, de drukkerij in de Gravenstraat uitbrandde en Joan overleed. Zandvliet stelt terecht dat het bedrijf er in die periode slechter aan toe was dan een decennium eerder, maar toont desalniettemin duidelijk aan dat de status en rijkdom van de familie er in de volgende decennia allesbehalve op achteruitgegaan zijn gegaan. Terwijl de uitgeverij, drukkerij, boekwinkel en kaartenmakerij stelselmatig werden afgebouwd en uiteindelijk stopgezet, zetten Joans kinderen, hun partners en nazaten in op de verwerving van hoge bestuursfuncties en de stabiele inkomsten die daarmee samengingen. Kortom, de op- en neergang van de uitgeverij Blaeu was helemaal niet de op- en neergang van de familie Blaeu. In dit opzicht biedt Zandvliets boek een belangrijke aanvulling op de bestaande kaart- en boekhistorische studies over de Blaeus.

Wat de kaarten betreft, reikt het boek twee interessante pistes voor verder kaarthistorisch onderzoek aan. In het ietwat aparte vierde hoofdstuk, 'Liefhebbers van extra luxe Blaeu-atlassen', belicht Zandvliet zes zeventiende-eeuwse kaartenverzamelaars die één of meerdere Blaeu-atlassen in bezit hadden. Hij verlegt hier het perspectief van de producenten naar de consumenten en geeft ons zo een idee van de status van de Blaeu-producten in de eigen tijd. Ook vindt de lezer her en der in het boek achtergrondinformatie over de dedicatarissen van de Blaeu-kaarten. Vele kaarten werden opgedragen aan een belangrijke persoon of instantie, maar naar dit fenomeen is nog nooit systematisch onderzoek gevoerd. Willem Jansz. Blaeus atlaskaart van Guinee uit 1635 was bijvoorbeeld opgedragen aan Nicolaas Tulp, waarmee Blaeu in de jaren 1630 intensief contact had. Een schoonheidsfoutje in het boek is dat hier de Guineekaart van Joan Blaeu uit 1662 als afbeelding is toegevoegd, zonder cartouche met opdracht aan Tulp. Hieronder vindt u een reproductie van de juiste kaart, uitgegeven door Willem Jansz. Blaeu omstreeks 1634.

Bram Vannieuwenhuyze, Universiteit van Amsterdam



▲  
Atlaskaart van Guinee, uitgegeven door Willem Jansz. Blaeu omstreeks 1634 en opgedragen aan Nicolaas Tulp. Amsterdam, Allard Pierson, OTM: NB-KZL 33.20.60.